

СТРАСНА ДОРОГА ОКСАНИ МЕШКО

Біобібліографічна розвідка

Департамент культури і туризму
Полтавської обласної державної
адміністрації
Полтавська обласна бібліотека
для юнацтва ім. Олеся Гончара

СТРАСНА ДОРОГА ОКСАНИ МЕШКО

*до 115-річчя від дня народження української дисидентки,
правозахисниці, члена Української Гельсінської групи*

Біобібліографічна розвідка

Полтава – 2020

Упорядник : Любов Іванівна Картальова

Страсна дорога Оксани Мешко: до 115-річчя від дня народження української дисидентки, правозахисниці, члена Української Гельсінської групи : біобібліографічна розвідка / упоряд. Л. І. Картальова; Полтавська обласна бібліотека для юнацтва ім. О. Гончара. – Полтава, 2020. – 24 с.

Біобібліографічна розвідка подає відомості про життя і діяльність полтавки О. Мешко – однієї з найяскравіших постатей українського політичного, культурно-громадського життя та національно-визвольного руху в Україні другої половини ХХ століття. Її незламна воля є прикладом патріотки своєї країни і в наш непростий час.

Матеріал, наявний у фондах обласної бібліотеки для юнацтва ім. О. Гончара, не є вичерпним. Але він стане в нагоді бібліотечним працівникам, краєзнавцям, молоді, всім, хто бажає більше дізнатись про правозахисний рух в Україні та про його представників, вихідців з Полтавського краю.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
ОСНОВНІ ДАТИ ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ ОКСАНИ МЕШКО.....	6
НЕСКОРЕНИЙ КОЗАЦЬКИЙ РІД.....	7
Навчання. Сім'я. Вимушене перебування в Росії.....	8
НОВІ ВИПРОБУВАННЯ У ПОВОЄННИЙ ЧАС	9
Оксана Мешко – політичний в'язень.....	10
БУДИТЕЛЬКА НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ.....	10
Культурно-просвітня робота. Шістдесятники.....	11
Нерівна боротьба з комуністичним режимом.....	12
Діяльність в Українській Гельсінській групі.....	13
І знову заслання.....	14
На волі. Громадська робота.....	15
На шляху до Незалежності.....	16
ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ОКСАНИ МЕШКО.....	17
ЛІТЕРАТУРА ПРО ОКСАНУ МЕШКО.....	19
Збірники.....	19
Періодичні видання.....	20
Електронні ресурси.....	21

ПЕРЕДМОВА

*Наш час наклав на людину непомірний тягар,
і все було ясно, коли вона падала під цим тягарем і гинула.
Та далеко не так ясно, коли надлюдськими зусиллями
одиноці витримували цей тягар, проте він змінював ходу,
деформував лице і витягував назовні нерви.
Є. Сверстюк*

20 століття відоме багатьма драматичними подіями в житті українського народу. Серед них – важка боротьба за права людини, за незалежність України. Помітну роль в цьому відіграв дисидентський, правозахисний рух 60-80-х років. Українські дисиденти протистояли системі в умовах переважно ворожого ставлення до них з боку більшості. Вони добре знали, що їх очікують матеріальні злидні, переслідування, табори, знущання, торттури і смерть. І все ж таки (за окремими винятками) залишалися вірними собі і своїй правді. У суспільстві, де панувала подвійна мораль, така позиція набувала неоціненної ваги. В цілому це явище – незгода, боротьба проти несправедливості в умовах, коли більшість мовчала й пристосовувалась, – мало величезне значення, перш за все для майбутнього.

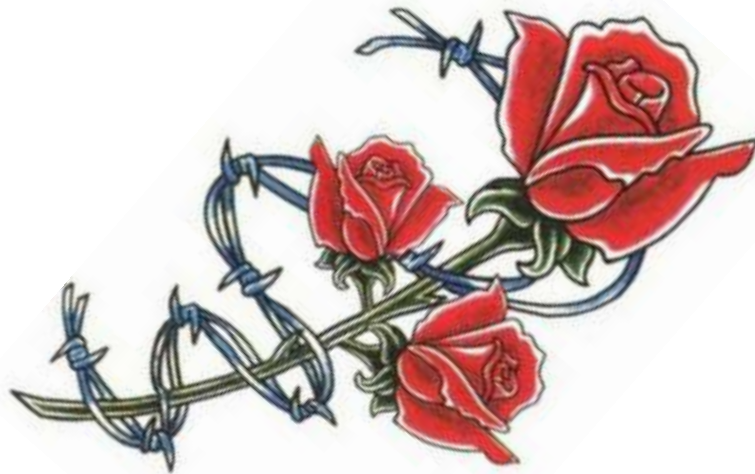
Серед українських правозахисників цього періоду була низка інтелектуалів, які стали б окрасою будь-якої європейської нації: генерал Петро Григоренко, письменник Микола Руденко, юрист Левко Лук'яненко та багато інших, хто поставив собі за мету відкрито боротися з тоталітарним режимом ненасильницькими методами.

В ці часи поруч з чоловіками несли непосильну ношу боротьби і українські жінки: Оксана Мешко, Ольга Гейко, Надія Світлична, Ніна Строката, Ірина Сенік, Стефанія Шабатура, Раїса Руденко, які до кінця витерпіли неволю в нелюдських умовах, були опорою і підтримкою в'язнів і зберегли свої душі незаплямованими. Україна 80-х років, як не раз у трагічній її історії, трималася на козацьких дружинах, матерях і сестрах, таких як Ганна Михайленко, Валентина Чорновіл, Алена Пашко, Ольга Горинь та інші.

Яскравим прикладом такої особистості, послідовного борця за права людини в Україні є постать Оксани Мешко, нашої землячки, уродженки Полтавської області. Її прізвище завжди звучало в одному ряду з прізвищами Левка Лук'яненка, В'ячеслава Чорновола, Василя Стуса, Миколи Руденка та інших борців за незалежність України. Цій жінці судилося стати

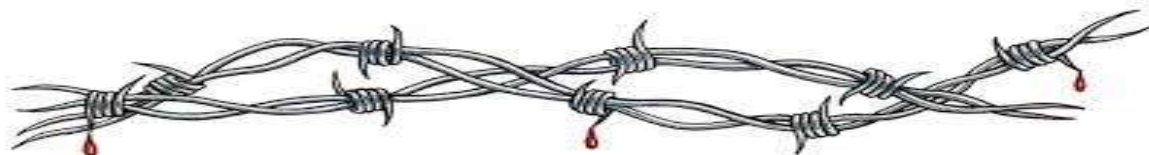
організаторкою цілеспрямованої боротьби за права людини і свого народу. За готовність до боротьби, незважаючи на жертви, учасники дисидентського руху називали її "козацькою матір'ю". Цій сильній духом жінці довелося пережити смерть рідних людей, знущання, тюрми, заслання, витримати таке, що не кожній людині було під силу. А вона витримала і вийшла знесиленою, але не переможеною.

Пам'ятаючи про постійні загрози нашій державності, про героїчний шлях Оксани Мешко та її однодумців, маємо якомога більше знати про цих людей, які без вагань пішли на українську Голгофу.

ОСНОВНІ ДАТИ ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ

- 30.01.1905** р. – народилась у селі Старі Санжари Полтавської губернії.
- 1920** р. – розстріляний батько.
- 1927** р. – вступ на хімічний факультет Інституту народної освіти м. Дніпропетровськ (нині м. Дніпро).
- 1930** р. – одруження з Федором Сергієнком.
- 1930** р. – народження сина Євгена.
- 1931** р. – закінчення інституту.
- 1932** р. – народження сина Олександра.
- 1935** р. – другий арешт чоловіка (перший – до весілля, 1925 р.).
- 1937** р. – звільнення з роботи, як родички "ворогів" народу.
- 1944** р. – повернення до Дніпропетровська, потім – переїзд до Києва.
- 1947** р., лютий – арешт у Києві на Львівській площі.
- 1947-1954** рр. – в'язень таборів (Комі АРСР).
- 1954** р. – комісована за станом здоров'я. Реабілітована.
- 1956** р. – вручення паспорта. Повернення до Києва.
- 1972** р. – арешт сина.
- 1976** р. – член-засновник Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод, першої легальної правозахисної організації в Україні.
- 1980** р., червень – "примусове обстеження" у психлікарні м. Києва.
- 1980** р., жовтень – арешт за звинуваченням в антирадянській агітації та пропаганді.
- 1981** р. – засудження і заслання до Хабаровського краю.
- 1985** р. – повернення із заслання у м. Київ.
- 1988** р. – один з провідників Української Гельсінської Спілки, створеної на основі УГГ.
- 1990** р. – створення Українського комітету "Гельсінкі-90".
- 02.01.1991** р. – зупинилося серце О. Мешко. Похована на Байковому кладовищі.
- 1995** р. – встановлення на могилах двох козацьких хрестів.

НЕСКОРЕНИЙ КОЗАЦЬКИЙ РІД

*Доля її родини показова як приклад нищення українства
окупаційною російською владою, яка називала себе радянською.*

В. Овсієнко

Гонимі та переслідувані уламки нашої родини...

розбрелися по світу, хто куди.

О. Мешко

Оксана Яківна Мешко народилась 30 січня 1905 року в селі Старі Санжари на Полтавщині в роботящій багатодітній родині малоземельних селян. Село в добу Гетьманщини мало статус сотенного містечка Полтавського козацького полку. Родина Мешків-Янків – вихідці з козаків, які ніколи не були кріпаками, мала давнє козацьке коріння. Тому в дружній сім'ї завжди панував сильний козацький дух, славні українські традиції.

Батько Яків Павлович, щоб утримувати велику сім'ю, займався торгівлею, хоча торгувати не любив, як згадувала сама Оксана. Закінчивши у свій час садівничу школу у Полтаві, він з радістю насаджував сади по всій окрузі. Брат Євген був режисером, художником драматичного гуртка "Просвіти", яка діяла в селі. В сім'ї підростали ще сестри Віра, Катерина, брат Іван.

1917 року розмірений устрій селянського життя був порушений "революційними хвилями". З приходом до влади більшовиків у селі почалися грабування і репресії, був введений продподаток. Оксанину дружну, національно-свідому сім'ю спіткало велике лихо. 1920 року батька Якова Павловича разом з іншими заручниками розстріляли у Харківській тюрмі на Холодній горі за невиконання волостю продподатку. Раніше загинув 17-річний брат Євген, активіст "Просвіти", боєць повстанського загону отамана Біленького. Нова влада відібрала хату, худобу, майно. Брат Іван, рятуючись від червоного терору, пішов добровольцем до Червоної армії. Мати Марія з дітьми розбрелися по світу. Пізніше заарештовані були і родичі. Зокрема, 1936 року брат мами Олександр Янко, колишній царський політкаторжанин, член Центральної Ради, урядовець Директорії був засуджений до розстрілу "за участь у контрреволюційній організації". Під час

"Великого терору" двоюрідного брата Євгена Мешка також позбавили життя "за агітацію" під час військової служби. У Харкові заарештували другого дядька, інваліда праці Дмитра Янка, доля якого була невідома.

Навчання. Сім'я. Вимушене перебування в Росії

*"Життя було важке. Вічні переслідування,
вічні допити через те, що я з куркульського роду..."*

О. Мешко

Оксана переїхала до Полтави, де почала працювати і одночасно навчатися в середній школі. 1927 року вступила до Дніпропетровського Інституту народної освіти на хімічний факультет. За чотири роки навчання декілька разів її відраховували з інституту "за соціальне походження", за те, що не вступала в комсомол. Але дівчина наполегливо добивалась поновлення в навчанні. Не маючи ні гуртожитку, ні стипендії, Оксана майже екстерном складала іспити і вчилася до наступного виключення.

Будучи студенткою, зустріла свого майбутнього чоловіка Федора Сергієнка – викладача цього ж інституту. Він був колишнім членом УКП (боротьбистів), більшість членів якої ще з 1925 року були заарештовані і сиділи на "Холодній Горі", у Харківській в'язниці. Відсидів рік і майбутній чоловік Оксани. 1930 року вони одружились.

Після закінчення 1931 року інституту дівчина працювала молодшим науковим співробітником хімлабораторії Науково-дослідного інституту зернового господарства. 1930 та 1932 року у них народились сини Євген та Олександр. Ростити їх довелось в роки тотального голоду. У 1935 році чоловіка вдруге арештували. Майже рік молода жінка і мати боролась за звільнення чоловіка, дійшла до головного прокурора республіки. Після 9-місячного ув'язнення Сергія звільнили за таємною угодою про співпрацю з органами НКВС. Дізнавшись про це, дружина відправила його з України на Урал.

У розпал "єжовщини", коли почались арешти родичів, 1937 року Оксану звільнили з роботи "за скороченням" і як родичку "ворогів народу". Вона не стала чекати арешту і разом із синами виїхала до чоловіка в Тамбов. Там їх застала війна. Страшна трагедія спіткала тут родину. Під час бомбардування загинув їхній первісток 11-річний Євген. Припинився зв'язок

з матір'ю на окупованій території. Чоловіка мобілізували до діючої армії. Доля випробувувала жінку на міцність.

НОВІ ВИПРОБУВАННЯ У ПОВОЄННИЙ ЧАС

*Оксана Мешко з сином Олесем
та матір'ю Марією Граб-Мешко (1946 р.)*

У травні 1944 року Оксана Яківна з сином Олесем повернулися до матері у Дніпропетровськ. На початку 1945 року члени сім'ї, що залишилися, переїхали до Києва. Чоловік з війни прийшов інвалідом. 1946 року із Рівненської області приїхала сестра Віра Худенко з новою бідною. Її син Василь, який служив у Радянській армії, після втечі з німецького полону перебував і загинув у лавах УПА. Чоловік Віри,

воjak УПА, та невістка також були репресовані. На сестру пильні "інформатори" донесли в НКВД і її заарештували. Дорого обійшлася Оксані Яківні турбота про сестру, бо невдовзі і її арештували. 19 лютого 1947 року на Львівській площі у Києві силоміць заштовхали в машину і привезли у внутрішню тюрму КДБ. Звинувалили сестер у намірі вчинити замах на першого секретаря Політбюро ЦК КП(б) Микиту Хрущова. Вибивали докази, допитуючи три тижні і все вночі, а вдень не давали спати. Якщо дрімала – саджали в холодний бокс. "21 день я витримала без сну. Спала я, ходячи по камері, падала і розбивала собі коліна. З колін по ногах текла гнійна сукровиця, присихали панчохи..." – згадувала колишня арештантка. Доказів у безглуздому звинуваченні не було, тому слідчі вимагали "зізнатися у скоєному". "Зізнання" слідчі не отримали, протоколу Оксана не підписала, тому її ще звинувалили у буржуазному націоналізмі, бо сина віддала до української школи, вдома мала книгу М. Грушевського "Історія України-Руси". Не останню роль у розправі над сестрами відіграла та обставина, що їхня третя сестра Катерина в часи Другої світової війни була активною учасницею націоналістичного підпілля у Дніпропетровську, Ворошиловграді та на Волині (пізніше – членом УГВР). Потім опинилася на еміграції. Тому через 7 місяців "терористок" заочно засудило ОСО ("особое совещание") на 10 років виправно-трудоxих таборів.

Оксана Мешко – політичний в'язень

*Ми ходили на роботу і з роботи як очманілі –
такі втомлені й голодні... Вже не було ні гострого
розпачу, ні страху, ні туги за рідними, за дітьми своїми.
Був тільки голод і була втома і той повільний стан
переходу в духовне небуття через всепоглинаючу апатію.*
О. Мешко

Ціною семиденної голодовки Оксані вдалося добитися побачення з сином і мамою, повідомити про заслання. Сестру Віру відправили на південь Сибіру в Кемеровську область. А 42-річну Оксану без теплих речей, яких не прийняли від рідних, в легкому одязі та в черевиках взимку етапом повезли у притундрову зону Комі АРСР. Потяглися роки непосильної праці. Впродовж 10 років спочатку працювала в сільгоспзоні на Ухті, потім перекинули в Іркутські табори, де від зорі до зорі біла і вантажила камінь у кар'єрі, була будівельником. Про жахи перебування в страшних сталінських концтаборах правозахисниця пізніше написала у своїй книзі "Між смертю і життям".

Навесні 1954 року, вже після смерті Сталіна, Оксану Мешко комісували за станом здоров'я, випустили з концтабору на заслання. 1956 року вона була реабілітована, отримала паспорт та реабілітаційне посвідчення і повернулась до Києва. Мама на той час вже померла, була похована на Байковому кладовищі, син Олекса, 24-річний студент, хворів, проживав у кімнатці на 4,5 метрах. Влаштувалась працювати хіміком на своє колишнє місце, в науково-дослідний інститут. Через два роки їй, як реабілітованій, виділили кімнату на 12 метрів. Згодом, після смерті чоловіка, почала з сином будувати хату на Куренівці. Мине зовсім небагато часу і будинок на Верболозній, 16 стане відомим багатьом дисидентам, побратимам Оксани Яківни.

БУДИТЕЛЬКА НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

*О. Мешко належала до особливої категорії "будителів",
які нікому не дають заснути сумирним громадським сном.*
М. Маринович

Культурно-просвітня робота. Шістдесятники

Хрущовська ліберальна "відлига" 60-х років породила покоління шістдесятників, які розуміли необхідність духовного відродження України. Відкрився приватний етнографічний музей Івана Гончара, линув голос самодіяльного хору "Гомін" Леопольда Яценка, люди збирались біля пам'ятників Т. Шевченку, І. Франку. "До українського громадського життя в коло шістдесятників Оксана Яківна прийшла, тільки-но відчула брак енергійних організаторів у громадсько-культурній роботі, гальмованій зусиллями партійних і каральних органів", – писав Є. Сверстюк. Оксана Мешко поклала собі за мету згуртувати навколо себе людей, які розуміють необхідність духовного відродження. Знайшла прихильників цієї ідеї.

Працівники філармонії, культурних установ, друзі, які хотіли реалізувати себе як особистості, допомагали організовувати в школах, клубах, у "червоних кутках" науково-дослідних установ, промислових підприємств літературні вечори, вечори і ранки, присвячені рідній мові, українській пісні, видатним діячам української культури. В цьому виявився її рідкісний дар будити інтерес і енергію, тривожити серця і сумління, розворушувати застій і дрімоту, підносити рівень культури й освіти, громадської активності. Протягом 1963-1969 років О. Мешко легально чи напівлегально займалася культурно-просвітницькою роботою. Маленьку безстрашну жінку знала майже вся національно-свідома інтелігенція. Звернули увагу на неї також партійні і каральні органи, почали пильно стежити, щоб застерегти її ідейно шкідливі впливи на людей.

Національне піднесення тривало недовго, не справдилися надії українських шістдесятників. "Компетентні органи" продовжували пильнувати кожний крок маленької невгамовної бабусі, чинили всілякі перешкоди у її спілкуванні з людьми. Уже 1965 року почались арешти, які все ж не налякали шістдесятників, навпаки, викликали спротив і розголос. У травні 1966 року на 15 діб заарештували сина Олеся Сергієнка за спробу потрапити на вечір пам'яті І. Франка. На той час він був одним з активних шістдесятників, який також боровся за відродження незалежного культурно-громадського життя в Україні. Він також був причетний до підготовки трактату І. Дзюби "Інтернаціоналізм чи русифікація". Згодом його виключили з медінституту. Почав працювати у школі викладачем малювання і креслення, проте і там не затримався. За виступ 7 грудня 1970 року на похороні вбитої художниці Алли Горської його звільнили з роботи. У зв'язку з арештом В. Мороза, у помешканні Мешків був проведений нищівний обшук. Оксана Яківна заявила протест Верховній Раді і КДБ.

Нерівна боротьба з комуністичним режимом

Поступово над українською інтелігенцією нависала загроза. З січня 1972 року прокотилась хвиля масових арештів, обшуків, судів і позасудових репресій. Заарештували й Олеся Сергієнка. Його засудили на 10 років неволі. Відбував покарання спочатку у концтаборі на Уралі, потім у Володимирській тюрмі для особливо небезпечних політичних в'язнів.

22 травня, у річницю перепоховання Т. Шевченка, затримали і Оксану Яківну, коли вона підходила з букетом квітів до пам'ятника письменнику. В знайомих стінах КДБ влаштували допит у справі сина. Почалися регулярні обшуки, виклики в КДБ, допити і наполегливі намагання матері хоча б якось полегшити умови утримання в неволі хворого та туберкульоз легенів сина. Вона ходила по лезу, ведучи нерівну війну з прокурорами, судьями, кадебістами, "стукачами" і слідчими за звільнення сина та інших політв'язнів, підтримувала сім'ї заарештованих. Писала запити, що були доказовими, бо ґрунтувались на знанні законів, на залізній логіці. Це були блискучі зразки правозахисної публіцистики. Це була відкрита боротьба за права людини проти імперії зла.

Діяльність в Українській Гельсінській групі

*Але я не зраджу своїй натурі – я не відступлюся, бо там,
за ґратами, найкращі наші люди, яких я любила, і які й мене люблять.*

О. Мешко

1975 року у столиці Фінляндії Гельсінкі представники європейських держав, США та Канади підписали документ, який зобов'язував дотримуватися Всесвітньої декларації прав людини. В країнах почали створюватись групи, які могли б сприяти виконанню гельсінських угод.

1976 року з ініціативи письменника Миколи Руденка було проголошено створення правозахисної організації – Української Гельсінської групи, першої легальної правозахисної організації в Україні. Оксана Мешко стала другим її членом. Підтримали ідею і підписали Декларацію про створення УГГ Н. Строката, Л. Лук'яненко, П. Григоренко, О. Тихий, О. Бердник та інші. Збирати факти порушення прав людини в Україні і оприлюднювати їх – таку мету ставили перед собою члени організації. І група збирала і оприлюднювала факти порушень в Україні прав людини і свої документи офіційно розсилала через посольства урядам 34 країн, а 35 був радянський уряд. Радіостанції світу передавали ці матеріали в ефір. Разом з іншими Оксана Мешко почала боротьбу за звільнення українських політв'язнів. 1978 року Світова федерація українських жіночих організацій оголосила її Матір'ю багатьох синів і дочок України. "Вона постійно шукала надійних, відданих і безкорисливих людей – і знаходила їх. Від неї перепадало багатьом невизначеним і нерішучим", – писав Є. Сверстюк. За перші роки діяльності Української Гельсінської групи у помешканні Оксани Яківни було 9 обшуків, розіграний під дверима збройний напад "грабіжника", розрахований на інфаркт літньої жінки, та інші провокації.

Щоб запобігти діяльності правозахисників і світ не дізнався про злочини в країні, комуністичний режим невдовзі заарештував майже всіх членів УГГ. Після арешту керівного ядра групи у 1977 році, на волі фактично залишилась тільки Оксана Яківна, яка і очолила групу, взявши на себе координацію діяльності українських правозахисників. Вона підтримувала зв'язки з правозахисниками інших республік Союзу, поширювала небажану

для режиму інформацію серед світової спільноти. Жити доводилось під постійним наглядом і тиском, іноді з дому вибиралась через вікно. У будинку навпроти була встановлена апаратура нічного бачення. Коли їхала на суд Левка Лук'яненка на Чернігівщину, автобус зупинили в дорозі, її зняли і відправили у зворотному напрямку. Але вона не зламалась і продовжувала боротися за права людини і української нації. Її не арештовували з огляду на вік, бо була давно пенсійного віку і до того ж перенесла інфаркт. А ще через свою правозахисну діяльність була відомою людиною у світі. У дисидентських колах її з повагою називали "баба Оксана" або "Козацька Матір".

І знову заслання

*Я спрямувала всю свою духовну енергію на повернення.
Бо я думала так: умирати в чужій землі – це найтяжче покарання.*

О. Мешко

Проте нова хвиля арештів не обминула її. Щоб усунути діячку з громадсько-політичного життя, у рік Олімпійських ігор кадебісти вдалися до найпідступнішого плану упокорення: оголосили Оксану Яківну психічно хворою і помістили до Київської психіатричної лікарні ім. Павлова на примусове лікування. Після двох з половиною місяців перебування серед тяжкохворих пацієнтів лікарі, попри тиск на них, двічі визнали її здоровою.

Після звільнення з лікарні на волі 75-річна жінка пробула недовго. 12 жовтня 1980 року у неї відбувся новий обшук. КДБ порушив проти неї нову кримінальну справу про "антирадянську агітацію та пропаганду". Потім був закритий суд і довгий вирок. Їй присудили півроку таборів та п'ять років заслання. У березні 1981 року її відправили тюремним вагоном на Холодну гору в Харків. Щоб не спілкувалася з іншими в'язнями, помістили в карцер: холодну кімнату у підвалі без освітлення. Потім були Свердловська і Красноярська тюрми, тюремна лікарня, бо ходити вже не могла, втрачала зір. Після неймовірно жорстоких знущань у пересильних тюрмах, 108-денного етапування через всю імперію, вона опинилась на Далекому Сході у

Хабаровському краї у якутському селищі Аян, розташованому на березі Охотського моря. Тут відбулася зустріч із сином, у якого закінчувався термін заслання. Він встиг полагодити стару дерев'яну хатину, нарубати дров на всю зиму, наносити води і останнім пароплавом виїхав до сім'ї.

Тяжко дались Оксані Яківні ці роки заслання. Самотність і журба гнітили, снігу намітало стільки, що вона по три доби не могла вийти з хатини. Але мужня жінка змушувала себе не піддаватись розпачу, в міру сил працювала фізично. Тут довелось перенести ще два інфаркти, але вона знаходила в собі сили жити і підтримувати інших. Жила думкою про Україну, отримувала листи від друзів зі Львова, Києва, Москви і з-за кордону. Через цензуру листи не завжди доходили, адже за однією засудженою жінкою постійно стежили двоє кадебістів, які в селищі мали свій службовий пункт.

На волі. Громадська робота

Повністю відбувши термін заслання, Оксана Яківна, хвора, виснажена, але не зломлена повернулася в Україну в кінці 1985 року. І знову поринула у громадську роботу, бо починалась горбачовська "перебудова". Вітер свободи ламав усталені стереотипи, люди переступали межу страху. Оксана Яківна зібралася з силами і вже вкотре стала будити приспану людську свідомість.

1988 року члени українського земляцтва в Австралії, які підтримували її в роки заслання, організували їй виклик на лікування і оплатили дорогу. Органи радо відпустили дисидентку з надією на те, що вона не повернеться.

Впродовж 1988-1989 років жінка мандрувала світом, популяризувала українську ідею. В Австралійському парламенті зробила об'єктивну доповідь про суспільно-політичне становище в СРСР і стан справ із правами людини в Україні. Тут же, в Австралії їй зробили операцію на очах. Потім на запрошення свого небожа Юрка Логуша переїхала до Нью-Йорка. Виступила на Світовому Конгресі Вільних Українців. Це був новий потужний прорив українського національного питання у світову пресу. Розгорнула кампанію за звільнення Левка Лук'яненка. "Я опинилась в середовищі, – згадувала пізніше Оксана Мешко, – де люди вільно говорили все, що думали, не оглядаючись... Я буквально заразилася, перейнялася волею".

На шляху до Незалежності

Вона чим далі виразнішою зіркою вимальовується на українському небосхилі провісницею нашої незалежності, до котрої їй не судилося дожити всього декілька місяців...

В. Овсієнко

Повернувшись в Україну у січні 1989 року, Оксана Яківна потрапила у вир подій, які призвели до незалежності України. І жінка знову розгорнула правозахисну діяльність: стала членом Координаційної Ради Української Гельсінської Спілки, у яку була реорганізована УГГ з ініціативи Левка Лук'яненка. Була однією з організаторів першої української політичної партії – Української Республіканської партії, створеної на основі УГС. Як найповажніша за віком серед дисидентів, відкривала установчий з'їзд партії. Коли стався правозахисний вакуум в країні, у червні 1990 року виступила ініціатором поновлення діяльності

громадської правозахисної організації і створила Український комітет "Гельсінкі-90". Без неї не обходився жоден мітинг. Восени 1990 року 85-річна "козацька мати" підтримала страйк студентів, брала участь у голодуванні разом зі своїми побратимами-дисидентами М. Горбалем, В. Овсієнком, Ю. Бадзьо та іншими. Важко далася їй ця акція, стала дуже блідою, але усміхалася, намагалася триматися невимушено, підбадьорювала інших. Згодом за станом здоров'я її змусили припинити голодування.

В кінці грудня Оксана Яківна вийшла на вулицю у справах, хоч і почувалася недобре. На слизькій дорозі упала, вдарилася, стався інсульт. Декілька днів не могла говорити, не вставала з ліжка. 2 січні 1991 року зболене, мужнє, невтомне серце перестало битися. Поховали її 5 січня на Байковому кладовищі біля матері Марії Граб. На похороні Є. Сверстюк сказав: "Вона була рухливим нервом нашого національного життя... З мірою винесених ударів, за надлюдською витривалістю Оксана Мешко – людина виняткова навіть на дорогах української Голгофи. Це не героїзм у бою, а подвиг, щоденний і довголітній".

Довго не було ніякого знаку, де поховали патріотку. Згодом на зібрані громадськістю кошти скульптори Микола та Петро Малишки витесали з каменю два козацькі хрести, які 23 травня 1995 року з допомогою однодумців були встановлені на могилах українських страдниць.

Лише кілька місяців мужня українська патріотка не дожила до омріяної нею незалежності України.

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ОКСАНИ МЕШКО

*Імена тих, хто обирає хрест свого народу, народна
пам'ять берегтиме доти, доки світитиме день.*

Є. Сверстюк

Ім'я Оксани Мешко збереглося не лише в пам'яті сподвижників, його повинні і будуть пам'ятати наступні покоління українців як приклад незламності у боротьбі за свободу і права людини.

Указом Президента України від 08.11.2006 року Оксана Мешко була нагороджена орденом "За мужність" I ступеня (посмертно) – за громадянську мужність, самовідданість у боротьбі за утвердження ідеалів свободи і демократії та з нагоди 30-річчя створення Української Громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод.

На батьківщині Оксани Мешко пам'ятають свою землячку. 22 грудня 2002 року її ім'я було присвоєно Старосанжарській школі I–III ступенів. Тут створено меморіальну кімнату-музей української правозахисниці, на фасаді школи, яку збудував ще її батько – Яків Мешко, встановлена на честь землячки меморіальна дошка.

Вулиця в Полтаві, яка раніше звалась Клари Цеткін, перейменована на вулицю Оксани Мешко.

Ще за життя незламної патріотки, у 1981 році, на Заході вийшла друком книга її спогадів англійською мовою "Між смертю і життям". Українською мовою ця книга побачила світ 1991 року. У 1995 році УРП видала книжку спогадів про неї "Оксана Мешко, козацька матір", в 1996 році – її автобіографічну розповідь "Свідчу", яку записав професор Василь Скрипка.

На сторіччя від дня її народження В. Овсієнко та син О. Сергієнко підготували книгу під назвою "Не відступлюся!", до якої увійшли її спогади, інтерв'ю, листи і документи. Це видання є найкращою пам'яттю про її величне життя і діяльність.

Письменник полтавської діаспори Яр Славутич у 1982 році присвятив своїй землячці вірш "Мешко":

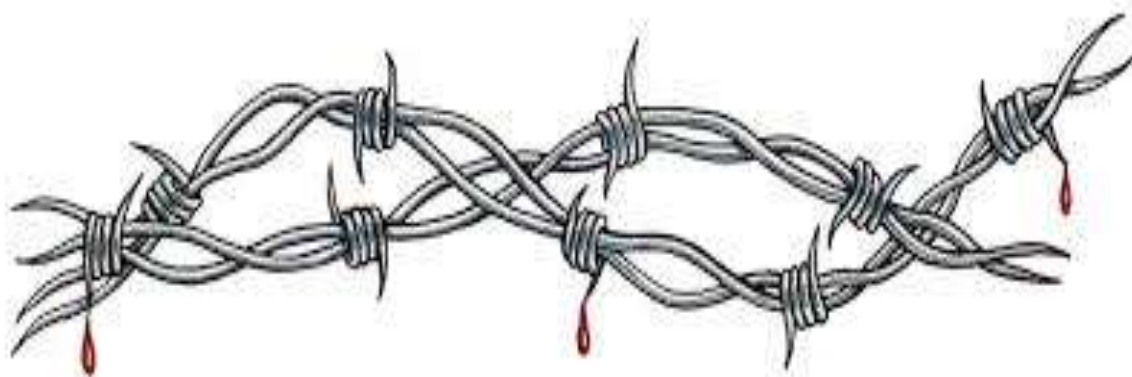
*Скорботна Мамо! В давнину Ніоба
Такої долі мати не могла.
Калічать сина каторга, хвороба –
І душу душить арештантська мла.*

*Вся Україна стогне у в'язниці,
Юрмі тортур немає реченця.
В бараки сунуть в'язні блідолиці
Голодні, виснажені до синця*

*В Потьму, в пітьму, в темряву безкраю
Женуть синів, дочок і матерів.
Батьків убито. Скулений з відчаю,
Невже нарід у муках догорів?*

*Стоять на вишках церберів подоби.
І ти, Оксано, вийшла на розп'ять.
Стражденні болі давньої Ніоби
Горять і вірять, вірять і горять.*

У серцях щирих українців назавжди залишиться пам'ять про полтавку, жінку, яка не знала слова "не можу", а тільки "мушу" і все своє життя вірила у себе і в свій народ.

ЛІТЕРАТУРА ПРО ОКСАНУ МЕШКО

Збірники

Бажан О. Мешко Оксана Яківна (30.01.1905 – 02.01.1991) – правозахисниця / О. Бажан // Енциклопедія історії України: у 10 т. – К., 2009. – Т. 6. – С. 632.

Бобрищев К. Оксана Мешко / К. Бобрищев // Отчий край / К. Бобрищев. – Полтава, 2004. – С. 414-423.

Мешко Оксана Яківна (30.1.1905 – 2.1.1991) – відома укр. правозахисниця // Довідник з історії України (А-Я) / за заг. ред.. І. Підкови, В. Шуста. – 2-ге вид. – К., 2001. – С. 466.

Мешко Оксана Яківна (нар. 30.01.1905, с. Старі Санжари Полтавської обл. – пом. 02.01.1991, м. Київ) – хімік. Учасниця укр. правозахисного руху // Рух опору в Україні: 1960-1990 : енциклоп. дов. – К., 2010. – С. 431-434.

Овсієнко В. Мешко Оксана Яківна. Член-засновник групи / В.Овсієнко // Українська Громадська Група сприяння виконанню Гельсінкських угод : в 4-х т. – Харків, 2001. – Т. 1 : Особистості. – С. 113-117.

Овсієнко В. Оксана Мешко – козацька матір / О. Овсієнко // Українки в історії / за ред. В. Борисенка. – К., 2004. – С.148-156.

Ревегук В. Мешко Оксана Яківна (січень, 30, 1905 – січень, 2, 1991) / В. Ревегук // Реабілітовані історією : наук. – документ. серія книг. – Київ-Полтава, 2007. – Т. 6 : Полтавська область. – С. 349-356.

Сверстюк Є. Оксана Мешко. Українська жінка на схилі віку / Є. Сверстюк // Світлі голоси життя / Є. Сверстюк. – К., 2014. – С. 673-676.

Славутич Я. Мешко : вірш / Я. Славутич // Твори : у 2-х т. – К., 1994. – Т. 1 : Поезії. – С. 478.

Періодичні видання

Васецька А. Символ незламності України / А. Васецька // Зоря Полтавщини. – 2015. – 2 берез. – С. 3.

Вітрич М. На дорогах української Голгофи / М. Вітрич // Зоря Полтавщини. – 2016. – січ. – С. 2.

Демиденко Т. На шляху до української незалежності: Оксана Мешко / Т. Демиденко // Край. – 2006. – № 22 (лют.). – С. 13-15.

Дениско Г. Страсна дорога Оксани Мешко / Г. Дениско // Зоря Полтавщини. – 2010. – 29 січ. – С. 3.

Обелець Ю. Незламна "козацька матір" Оксана Мешко все життя боролась з імперською системою / Ю. Обелець // Коло. – 2016. – 13-19 жовт. – С. 14.

Овсієнко В. Козацька Матір / В. Овсієнко // Слово Просвіти. – 2015. – Ч. 4 (29 січ.- 4 лют.). – С. 7.

Олександренко Т. Козацька мати Оксана Мешко / Т. Олександренко // Зоря Полтавщини. – 2015. – 6 лют. – С. 13.

Осипчук Н. "Зубний біль" КДБ / Н. Осипчук // Україна молода. – 2019. – 2 квіт. – С. 12.

Павлик Л. До 100-річчя громадської діячки Оксани Яківни Мешко / Л. Павлик // Збірник матеріалів VIII студентської наукової конференції історичного факультету. Квітень 2005. – Полтава, 2005. – С. 75-79.

Перенесієнко І. Оксана Мешко у складі Української Гельсінської групи / І. Перенесієнко // Збірник матеріалів VII студентської наукової конференції історичного факультету. Квітень 2004. – Полтава, 2004. – С. 50-51.

Ревегук В. Оксана Мешко, козацька Матір / В. Ревегук // Рідний край. – 2007. – № 2 (17). – С. 184-193.

Скобельський В. Нові назви вулиць Полтави / В. Скобельський // Полтавський вісник. – 2016. – 7 лип. – С. 6.

У Старих Санжарах відзначили ювілей організаторки Гельсінського руху // Полтавська Думка. – 2015. – 19 лют. – С. 3.

Чернов. А. Козацька мати / А. Чернов // Вечірня Полтава. – 2016. – 12 жовт. – С. 7. ; Літературна Україна. – 2016. – 4 лют. – С. 14. ; Край. – 2015. – № 131 (берез.). – С. 14-16.

Шейко Д. Козацька мати / Д. Шейко // Зоря Полтавщини. – 2011. – 7 січ. – С. 15.

Електронні ресурси

"Зубний біль" КДБ: дисидентку Оксану Мешко не зламали катуваннями та ув'язненнями [Електронний ресурс] // Україна молода [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Б. м.], 2000-2016 – Режим доступу: <https://bit.ly/2ZRRwj8> (дата звернення: 06.01.2020). – Назва з екрану.

Василь Овсієнко КОЗАЦЬКА МАТІР (Оксана Мешко) [Електронний ресурс] // Віртуальний музей Дисидентський рух в Україні [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Харків], 2003-2020. – Режим доступу: <https://bit.ly/2ZZlz8r> (дата звернення: 06.01.2020). – Назва з екрану.

Мешко Оксана Яківна (1905) [Електронний ресурс] // Відкритий список [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Б. м.]. – Режим доступу: <https://bit.ly/2ZZkb5J> (дата звернення: 06.01.2020). – Назва з екрану.

Мешко Оксана Яківна [Електронний ресурс] // Вікіпедія. Вільна енциклопедія [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Б. м.], 2019 – Режим доступу: <https://bit.ly/2tBSZhy> (дата звернення: 06.01.2020). – Назва з екрану.

Мешко Оксана Яківна [Електронний ресурс] // Віртуальний музей Дисидентський рух в Україні [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Харків], 2003-2020. – Режим доступу: <https://bit.ly/2MZo8C2> (дата звернення: 06.01.2020). – Назва з екрану.

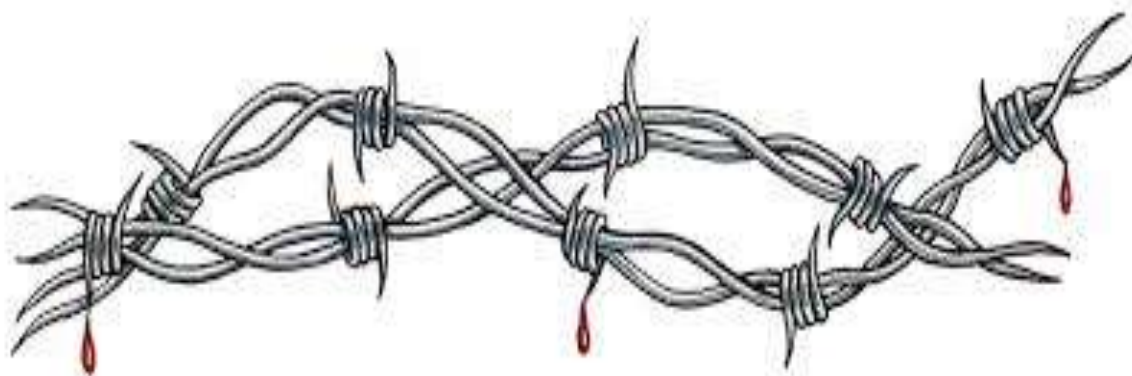
Мешко Оксана Яковлевна [Електронний ресурс] // Бессмертный барак [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Б. м.]. – Режим доступу: <https://bit.ly/2tAFdLO> (дата звернення: 06.01.2020). – Назва з екрану.

Незламна "козацька матір" Оксана Мешко все життя боролась з імперською системою [Електронний ресурс] // Kolo.poltava.ua (Новини

Полтави) [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Б. м.], 2016 – Режим доступу: <https://bit.ly/2QO6aE0> (дата звернення: 06.01.2020). – Назва з екрану.

Оксана Мешко – незламність як головний світоглядний принцип [Електронний ресурс] // ПОВАГА кампанії проти сексизму в медіа і політиці [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Б. м.], 2018 – Режим доступу: <https://bit.ly/2SX7QxC> (дата звернення: 06.01.2020). – Назва з екрану.

Оксана Мешко. Як КДБ не зміг одну "козацьку матір" перемогти [Електронний ресурс] // Радіо Свобода [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Б. м.], 2020 – Режим доступу: <https://bit.ly/2QtbqOs> (дата звернення: 06.01.2020). – Назва з екрану.

СТРАСНА ДОРОГА ОКСАНИ МЕШКО

*до 115-річчя від дня народження української дисидентки,
правозахисниці, члена Української Гельсінської групи*

Біобібліографічна розвідка

Упорядник: Любов Іванівна Картальова

Редактор	Г. С. Волкова
Комп'ютерний набір	Л. І. Картальова
Комп'ютерна верстка	Т. М. Базир
Відповідальна за випуск	С. В. Сичова

Підписано до друку 15.01.2020. 24 стор. Тираж 4 прим.
Обласна бібліотека для юнацтва імені Олеся Гончара
36039, м. Полтава. вул. Гончара, 25а
[http:// libgonchar.org](http://libgonchar.org)
E-mail: pobugonchara@ukr.net